

DINAMIKAI RENDSZEREK

Gyakorló feladatok

1.) Egy skaláris differenciálegyenlet az alábbi alakú:

$$\dot{x} = (\mu - x^2) \cdot x \cdot (x - 1) ,$$

ahol μ egy paraméter.

a) Adjuk meg a $\mu=0,25$ paraméterértéknél a stacionárius pontok helyét és stabilitását! (Indokoljuk a választ!)

b) Milyen bifurkációk fordulnak elő a μ paraméterérték változása során? Szerkesszünk $x_s = x_s(\mu)$ (x_s : x stacionárius értéke) megoldásdiagramot a válasz indoklására! (Stabil stacionárius pont: folytonos vonal, instabil stacionárius pont: szaggatott vonal)

2.) Egy skaláris differenciálegyenlet két paramétertől függ:

$$\dot{x} = \mu_1 x - x^2 + \mu_2$$

a) Milyen bifurkáció fordul elő μ_1 függvényében, ha $\mu_2=0$? Rajzoljuk fel az $x_s = x_s(\mu_1)$ megoldásdiagramot! Indokoljuk a rajzot!

b) Milyen bifurkáció fordul elő μ_2 függvényében, ha $\mu_1=0$? Rajzoljuk fel az $x_s = x_s(\mu_2)$ megoldásdiagramot! Indokoljuk a rajzot!

c) Rajzoljuk fel a μ_1, μ_2 paramétersíkon a bifurkációk helyét megadó görbét! Indokoljuk a rajzot!

*d) Ha az előbbi paramétersíkon a $\mu_2 = \frac{\mu_1}{2} + \frac{1}{4}$ egyenes mentén haladunk, akkor milyen bifurkációt figyelhetünk meg? (Indoklással!)

3.) Tekintsük az alábbi kétváltozós elsőrendű differenciálegyenlet-rendszerrel megadott, un. Van der Pol-oszcillátort!

$$\begin{aligned} \dot{x} &= \mu x - \frac{x^3}{3} + y \\ \dot{y} &= -\omega_0^2 x \end{aligned}$$

a) Lineáris rendben vizsgáljuk meg, hogy a μ paraméter értékét változtatva hogyan változik a stacionárius pont típusa?

b) Bebizonyítható, hogy negatív μ értékekre a stacionárius pont globális attraktor (medencéje az egész $x - y$ sík). Erre támaszkodva indokoljuk, hogy milyen bifurkáció jön létre a $\mu=0$ paraméterértéknél!

*c) Bizonyítsuk be, hogy negatív μ értékekre a stacionárius pont globális attraktor!

Próbálkozzunk a

$$V(x, y) = \frac{1}{2}(\omega_0^2 x^2 + y^2)$$

elliptikus szintfelületeket adó Ljapunov-függvényvel!

4.) A következő néhány feladat polárkoordinátás szorzatrendszerekkel foglalkozik:

a)

$$\begin{aligned} \dot{r} &= \mu r - r^3 \\ \dot{\varphi} &= 1 \end{aligned}$$

Rajzoljuk fel a fázisportrét (csak kvalitatívan) a $\mu=-1, \mu=0$ és $\mu=1$ esetekben! Milyen bifurkáció történik a $\mu=0$ -nál? Rajzoljuk fel az $r_s = r_s(\mu)$ megoldásdiagramot is!

b)

$$\begin{aligned} \dot{r} &= -4r + \mu r^3 - r^5 \\ \dot{\varphi} &= 1 \end{aligned}$$

Rajzoljuk fel a kvalitatív fázisportrét a $\mu=0$ és $\mu=5$ esetekben! Milyen bifurkáció történik a két érték között? Rajzoljuk fel az $r_s = r_s(\mu)$ megoldásdiagramot is!

c)

$$\dot{r} = 4r - r^3$$

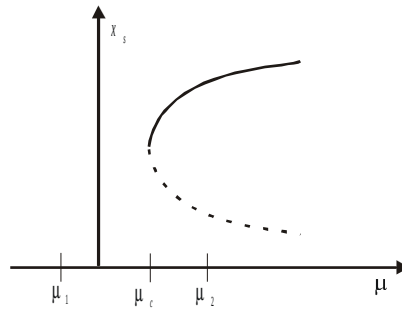
$$\dot{\varphi} = 1 - \mu \sin \varphi$$

Rajzoljuk fel a kvalitatív fázisportrét a $\mu=0,97$; $\mu=1$ és $\mu=1,03$ esetekben! Milyen bifurkáció történik $\mu=1$ -nél?

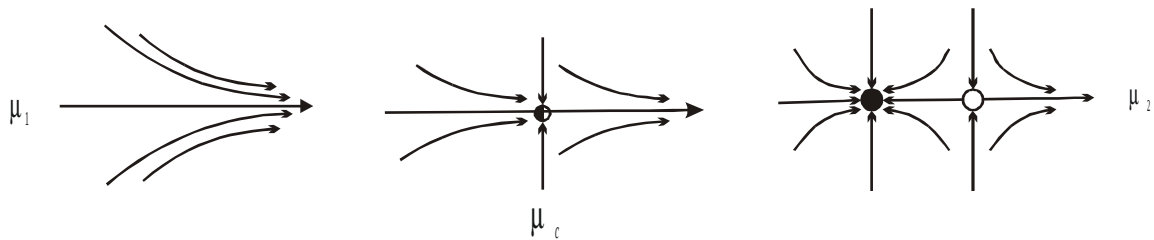
5.) Bifurkációs diagram – fázisportré sorozat gyakorlat. Itt a bifurkációs diagram magyarázatára fázisportré-sorozatot szerkesztünk. μ_1 : paraméterérték a kritikus μ_c alatt; μ_c : kritikus érték; μ_2 : paraméterérték a kritikus μ_c felett.

Példák:

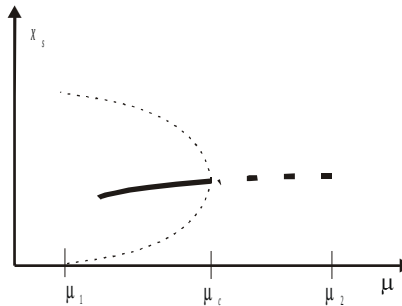
I. Nyereg-csomó bifurkáció

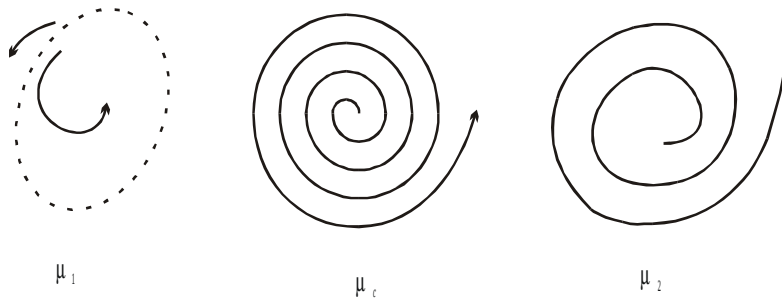
Fázisportré-sorozat:

II. Szubkritikus Hopf-bifurkáció

Fázisportré sorozat:

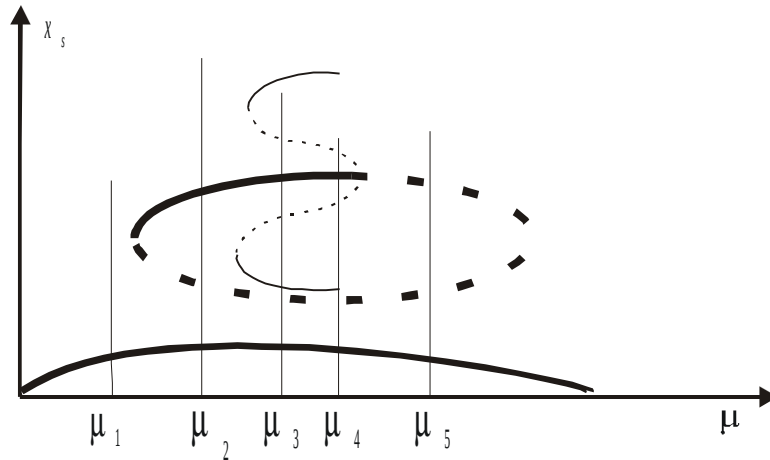
Feladatok:

i) Mondjuk meg, hogy az alábbi megoldásdiagramon milyen bifurkációk fordulnak elő!

ii) Minden, az ábrán jelölt μ értékhez adjuk meg a fázisportrét! (A fázissíkon vagyunk.)

A megoldásdiagramokon vastag vonallal a stacionárius pontokat, vékony vonallal a periodikus pályákat jelöljük.

Folytonos vonal a stabil, szaggatott vonal az instabil stacionárius pont, ill. periodikus pálya.

6.) Tekintsük az alábbi „sátortető” leképezést a $[0; 1]$ intervallumban:

$$x_{n+1} = \begin{cases} 2,5 \cdot \mu \cdot x_n & \text{ha } 0 \leq x_n \leq 0,4 \\ \mu & \text{ha } 0,4 < x_n < 0,6 \\ 2,5 \cdot \mu \cdot (1 - x_n) & \text{ha } 0,6 \leq x_n \leq 1 \end{cases}$$

ahol μ egy paraméter.

a) Rajzoljuk le a leképezést a $\mu=0,2$; $0,4$; $0,8$ és $0,9$ értékeknél!

b) Adjuk meg a dinamikai rendszer stacionárius állapotait ugyanezekben az esetekben (indoklással)! Néhány szóval jellemezzük is a rendszer dinamikai viselkedését mind a négy esetben!

7.) Tekintsük az alábbi leképezést az egész számok halmazán:

$$x_{n+1} = x_n + \mu - x_n^2$$

ahol μ egy paraméter.

a) Adjuk meg a rendszer fixpontjait a μ paraméter függvényében!

b) Vizsgáljuk meg ezek stabilitását μ függvényében!

c) Milyen bifurkáció történik $\mu=0$ esetén?

d) Milyen bifurkáció történik $\mu=1$ esetén? Igazoljuk is, hogy tényleg ez a bifurkáció történik.

e) Mi lesz a leképezés stacionárius állapota $\mu=1,1$ esetén, ha tudjuk, hogy $\mu=1$ és $1,1$ között nem történik újabb bifurkáció?

Rajzos elméleti kérdések:

Az ábrákon a tengelyek és a görbék mellé írjuk oda, hogy mit jelölnek, és hogy melyik feladat megoldásának szántuk!

8.) Transzkritikus bifurkáció

$$\frac{dx}{dt} = \mu x - x^2$$

8.1 ábra: Három x vs. $f(x)$ diagram a) $\mu < 0$, b) $\mu = 0$ és c) $\mu > 0$ értékekre.

8.2 ábra μ - x_s diagram (megoldásdiagram).

9.) Vasvilla bifurkáció perturbációja

$$\frac{dx}{dt} = \mu_1 x - x^3 + \mu_2$$

9.1 ábra Megoldásdiagram $\mu_2 > 0$ és $\mu_2 < 0$ esetén

9.2 ábra $\mu_1 - \mu_2$ bifurkációs diagram. (A bifurkáció helye a $\mu_1 - \mu_2$ koordinátarendszerben.)

10.) a) Rajzoljuk fel a Tr-Det diagramot és írjuk be az egyes tartományokba, illetve határvonalakra, hogy a stacionáris pont milyen jellegű (pl. Stabil csomó, instabil fókusz, stb.)!

b) Milyen fázisportré felel meg a Tr-Det diagram origójának?

11.) a) A $\begin{bmatrix} \lambda & -\omega \\ \omega & \lambda \end{bmatrix}$ lineáris rendszer fázisportréi $\lambda < 0$, $\lambda = 0$ és $\lambda > 0$ esetén.

b) A fenti lineáris rendszer megoldásdiagramja λ függvényében.

12.) A szubkritikus Hopf-bifurkáció polárkoordinátás normálalakja:

$$\frac{dr}{dt} = \mu r + r^3$$

$$\frac{d\varphi}{dt} = \omega$$

12.1 ábra: fázisportrék $\mu < 0$, $\mu = 0$ és $\mu > 0$ esetén.

12.2 ábra: $\mu - r_s$ megoldásdiagram.

Bónusz-kérdés:

Látott már valaki ilyen karaktert? A μ -ből lett betűtípus váltásnál :)